

EL CINE COM A INSTRUMENT DE COLONITZACIÓ CULTURAL

DISNEY, EL WESTERN I EL MUSICAL

Carlo Fabretti

Resumen Latinoamericano núm. 91

(Ponència presentada al V Congrés Internacional "Cultura i Desenvolupament" de La Habana)

Quasi des dels seus orígens, el cine es convertí en el més eficaç vehicle de la cultura de masses (i per més inri en el més poderós instrument de colonització cultural), sols superat, a partir dels anys seixanta, per la televisió. O complementat, més que superat, ja que la televisió va venir a potenciar de forma extraordinària, donant-lis una nova i massiva difusió, els productes cinematogràfics i paracinematogràfics (telefilms, sèries, etc.). És absurd, per tant, dir que la televisió li fa la competència al cine: en tot cas, li fa la competència als cines (és a dir, a les sales de projecció), però la cinematografia com a tal té en la televisió la seva millor aliada.

I des dels seus orígens la indústria cinematogràfica fou un quasi-monopoli d'Estats Units, així com la seva arma ideològica i propagandística més eficaç; no és exagerat afirmar que, sobretot en els anys cinquanta i seixanta, Hollywood desenvolupà un paper no menys important que el Pentàgon en l'agressiva campanya imperialista estadounidense.

Per a analitzar el paper del cine com a instrument de colonització cultural, he escollit tres de les seves vessants més representatives (dues d'elles clarament tipificades com a "gèneres"): els productes Disney, el western i el musical. L'elecció pot semblar un tant arbitrària, inclús anecdòtica, ja que hi ha gèneres molt més explícits des del punt de vista de la propaganda ideològica (com el cine bèl·lic o policíac); però és precisament la seva suposada neutralitat el que fa que aquestes tres branques de la cinematografia estadounidense siguin especialment perilloses, tal com intentaré mostrar a continuació.

ELS PRODUCTES DISNEY

A partir de la II Guerra Mundial, la factoria Disney va inundar el mercat internacional amb tres tipus de productes bàsics: curtmetratges de dibuixos animats, llargmetratges de dibuixos animats (els llargmetratges amb actors reals són més tardans i inespecífics) i còmics (desenvolupats sobretot a partir dels protagonistes dels curtmetratges).

Els curtmetratges de Disney solen ser meres successions de gags humorístics, i la seva càrrega ideològica és comparativament escassa, encara que foren decisius per imposar a les dues grans icones de Disney: el ratolí Mickey i l'ànec Donald, que es convertiren a la vegada en els màxims protagonistes dels còmics de la factoria.

L'anàlisi de les historietes de Mickey i Donald és especialment interessant, doncs en elles hi assoleixen el ple desenvolupament ambdós personatges (tot just esbossats en els dibuixos animats). En les seves aventures (sovint bastant llargues i d'una certa complexitat argumental), Mickey es perfila com el típic heroi positiu, valerós i de conducta intatxable, mentre que Donald s'aproxima més al "semi-heroi" de les típiques comèdies cinematogràfiques estadounidenques, voluble i txapusser però basicament bo. En el seu llibre *Com llegir a l'ànec Donald* (1972), Ariel Dorfman i Armand Mattelart duen a terme un exhaustiu anàlisi del solapat contingut ideològic dels còmics de Disney; i a dit assaig remeto al lector interessat en un tema que no és possible tractar degudament en aquesta breu exposició. Sols assenyalaré les curioses relacions de parentesc que es donen tan en la família Duck com en la família Mouse: Donald viu amb tres nebots (que no se sap de qui són fills), i els quatre es relacionen de forma recurrent amb el "tío Gilito"; les relacions conjugals i paternofiliales brillen per la seva absència, i el mateix passa amb el cas de Mickey i els seus dos nebots; a més, tan Donald com Mickey tenen sendes "eternes novies", Daisy i Minnie, amb les que mantenen relacions un tant ambigues. Impugnació de la família convencional? Tot el contrari: el matrimoni i la família nuclear són la fita suprema, la culminació de tota aventura, i per tant no poden formar part de l'aventura mateixa; podríem parlar, en aquest cas i en altres similars (quasi tots els herois del còmic tenen la seva corresponent "eterna novia"), de mitificació per omissió.

EL WESTERN

A primera vista, resulta sorprenent que un gènere tant específicament estadounidenc, tant lligat a una història i unes condicions exclusivament locals, hagi assolit a tot el món un èxit tant extraordinari. Bé és cert que la mera força bruta de la indústria cinematogràfica podria haver imposat qualsevol tema, per molt local que fos; però un cine sobre les gestes dels boy scouts o dels jugadors de rugbi, posem per cas, no hauria tingut la mateixa acceptació massiva que el western.

L'explicació profunda de l'èxit sense precedents d'aquest gènere s'ha de buscar-la en el fet de que la sistemàtica campanya d'espoli i extermini coneguda com "la conquesta de l'Oest" ha estat l'última gran "epopeia" de la "raça blanca" contra altres ètnies i de la cultura occidental contra altres cultures (l'actual "creuada contra el terrorisme islàmic" no ha acabat, pel què encara no és matèria èpica, i esperem que mai arribi a ser-ho). L'explicació està, en última instància, en el racisme i la xenofòbia d'una societat brutal, íntimament orgullosa de la seva llarga tradició d'atropellaments i massacres.

Amb el temps, el western evolucionà des de les consabudes cintes de "indis i vaquers", bordament maniquees i sols aptes per a nens i descerebrats, cap a relats més centrats en l'èpica de l'heroi solitari i autosuficient, eficaç expressió del mite

estadounidenc del *self-made man*; i inclús donaria lloc a derivacions tant curioses i interessants com "l'spaghetti western", la peculiar retòrica hiperbòlica (i sovint autoirònica) del qual mereixeria un estudi apart. Però, en conjunt, el western és sens dubte el gènere cinematogràfic que de forma més grollera (i a la vegada més eficaç) ha proclamat la "superioritat" de la "raça blanca" i de la cultura occidental. Tota la propaganda nazi i feixista dels anys trenta es converteix en un joc de nens davant d'aquesta gegantina maniobra de colonització cultural i idiotització de les masses.

EL MUSICAL

Aquest gènere en aparença tant amable i inofensiu com els dibuixos animats, i sovint enaltit inclús per la crítica "d'esquerres" (revistes tant prestigioses com l'espanyola *Film Ideal* o la francesa *Cahiers de Cinéma* rendiren en el seu dia delirants homenatges al musical estadounidenc), ha estat probablement el que més ha contribuït a imposar a tot el món els nefastos patrons ètico-estètics (els "valors", en última instància) tardooccidentals (no oblidem que la cultura de masses estadounidenca no és més que la degradació de la cultura occidental, l'apoteosi de la seva banalització i decadència).

El musical és, des del punt de vista temàtic, una variant de la comèdia romàntica, i com a tal ens proposa, davant de tot, uns estrictes models de conducta masculins i femenins, uns protocols de cortesia igualment rígids i, en última instància, una idealització extrema de l'amor convencional (que no en va és el mite nuclear de la nostra cultura). Però la seva peculiar naturalesa artística, la seva condició de "gran espectacle", la seva eficaç utilització dels recursos estètics i retòrics de la música i la dansa, converteixen al musical en la màxima expressió del *glamour*, l'elegància i l'alegria de viure.

És interessant intentar veure un musical amb ulls de nen o d'espectador ingenu, no familiaritzat amb les convencions del gènere. Un home i una dona estan conversant normalment i, de sobte, sense previ avís i sense mediar cap provocació, ell comença a cantar. Un atac de bogeria transitòria? De ser així, la bogeria és contagiosa, doncs ella, enlloc de cridar a un metge, també es posa a cantar, i als pocs segons, arrossegats pel seu deliri melòdic, l'home i la dona estan ballant claqué... Els crítics culturals solem buscar els missatges ocults rere la literalitat de determinats missatges aparentment simples, però també hauríem de realitzar l'exercici recíproc: analitzar la literalitat de certs missatges "poètics". En aquest sentit, no hauríem de passar per alt el nivell purament denotatiu de certes metàfores i metonímies típiques del cine, la publicitat i altres formes de seducció-indoctrinació. En les societats occidentals, cridar de felicitat i donar salts d'alegria són manifestacions poc comuns entre els adults; però no en va les al·lusions verbals a aquests impulsos reprimits (la seva enunciació substitutòria) s'han convertit en frases fetes, i el musical es limita a sublimar-les artísticament, ja que cantar i ballar no és més que cridar i saltar de forma articulada. Si tenim en compte, a més, la relació de la dansa amb la cortesia i amb la sexualitat mateixa, no és difícil veure en el musical l'expressió més clara i dasaforada de la mitologia amorosa (és a dir, de la ideologia) occidental. Recordo una discussió que vaig tenir fa anys amb un conegut crític de cine comunista sobre

Cantant sota la pluja (una autèntica obra mestra des del punt de vista artístic, no hi ha dubte). “No em negaràs que és una d'aquestes pel·lícules que ajuden a viure”, em digué en un moment donat, al que vaig replicar: “En efecte, i precisament en això rau el seu perill: ajuda a reconciliar-se amb una forma de vida inacceptable”.

CORBATES, TACONS I HAMBURGUESES

Desgraciadament, la fascinació de la crítica d'esquerres pel musical estadunidenc no és un fenomen aïllat. Sense anar més lluny, resulta paradoxal (i preocupant) que en el més antiimperialista dels països i en el marc d'un congrés sobre la diversitat cultural, distint de ser infreqüents els signes de sotmetiment als patrons occidentals.

Si el vestit de jaqueta (aquesta atròfica jaqueta que no en va es denomina “americana”), uniforme oficial del mascle dominant que el distingeix tant de la classe oprimida (els obrers) com del gènere oprimat (les dones), és absurd a tot arreu, ho és doblement a Cuba, i el fet de que estigui desplaçant a la tradicional, elegant i funcional “guayabera” als actes oficials, és una senyal de decadència estètica la importància de la qual (*nulla aethetica sine ethica*) no s'hauria de sobrevalorar. I què dir de la falocràtica corbata, aquest ridícul nus corredís de seda, a la vegada signe de poder i de sotmetiment, que a Occident segueix sent d'ús obligatori en molts llocs i circumstàncies?

I què dir de les sabates de tacó (a l'èxit de les quals tant han contribuït les dives de Hollywood)? No sols són òbviament inadequades per a caminar (i ja no diguem per córrer), sinó que, per si fos poc, els traumatòlegs porten dècades denunciant els greus danys per als peus, i inclús per la columna vertebral, que comporta el seu ús. I, per altra banda, quina se suposa que és la seva funció? Fer més “atractiva” a la dona que els porta? Però, qui pot trobar atractiva a una dona que porta als peus uns instruments de tortura que limiten la seva mobilitat i danyen la seva salut? Sols un malalt, òbviament, un mascle babós que s'excita amb l'estètica del dolor i la submissió. La propera vegada, companyes, que aneu a calçar-vos unes sabates de taló, pregunteu-vos què preteneu amb això. Si la vostra intenció és excitar als sadomasoquistes, i us sembla, a més, que la l'assoliment de tant alt objectiu mereix al immolació dels vostres metatarsians i les vostres vèrtebres, endavant; però si la vostra finalitat és una altra (per exemple, que us considerin persones i no objectes), esteu adoptant una estratègia clarament equivocada.

Però tal vegada el més nefast dels hàbits quotidians imposats per la cultura estadunidenc (encara que no sols per ella, sinó pels països rics en general) sigui el carnivorisme. Les hamburgueseries (i a això hi ha contribuït el cine de forma molt especial) s'han convertit en tot Occident (i en part d'Orient), en llocs importants de trobada dels adolescents, tant emblemàtics com les discoteques o els grans centres comercials. I la boja idea de que “menjar bé és menjar carn” ha calat profundament a gairebé tot el món, inclosa Cuba, on el consum de porc està assolint nivells preocupants (la última Fira del Llibre de La Habana, sense anar més lluny, estava plena de parades ambulants on es venien aquestes greixoses pseudohamburgueses porcines que fan les delícies -i les panxes- de tants cubans). El carnivorisme (i en

especial el porcivorisme) és nefast des del punt de vista dietètic, econòmic i ecològic, i la revolucionària Cuba hauria abordar el tema amb la serietat que mereix.

La defensa de la diversitat cultural ben entesa comença per un mateix, per una mateixa, i qui ens oposem a la dominació imperialista hauríem de ser més crítics amb les nostres pròpies costums. Tendim a considerar naturals els nostres hàbits quotidians (dietètics, de vestimenta, amorosos), i sovint no sols no són tant naturals, sinó que en realitat ni tan sols són nostres. En aquests moments, per a Cuba, com per molts altres països de tot el món, la major amenaça imperialista no és en el Pentàgon, sinó en Hollywood i en el McDonald's.